

Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu

Recenze publikace

Autor: Mgr. Ondřej Lehký

Pracoviště: 1.LF UK, Ústav humanitních studií v lékařství

Abstract: : The aim of this review is to summarize main aspects of the book Stem cells - ethical and legal aspects of the research processed by Institute of State and Law of Czech Academy of Sciences in 2013 in Prague. As the title suggests the book itself is focused on most problematic issues related to the medical research on stem cells, especially on human embryonic stem cells, its main features and possibilities of solution. Paper itself describes the main interesting parts of the book.

Key words: stem cells, cloning, surplus embryos, legal regulation of research

DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013. 128 s. ISBN 978-80-87439-13-5 - Recenze

Publikace *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*¹, vydaná Ústavem státu a práva AV ČR, je společným dílem Davida Černého a Adama a Tomáše Doležalových. Autoři publikace si kladou za cíl seznámit čtenáře s problematikou jednoho z nejdiskutovanějších a nejkontroverznějších bioetických témat současnosti. „V zahraničí je jen málo vědních témat, kterým by byl ve společenském diskurzu, v masmédiích i v politických diskuzích věnován tak rozsáhlý prostor, jako je téma kmenových buněk. Toto téma je v biověděch, lékařských vědách, bioetice i medicínském právu velmi aktuální a také vysoce kontroverzní. K důslednému prozkoumání je nutné zabývat se všemi aspekty problematiky kmenových buněk, tedy jednak filosofickými hodnotami, které nutně dopadají na praktické etické rozhodování při výzkumu, a dále aspekty politickými, které určují podobu norem obsažených v právním řádu, a konečně i aspekty komerčními, resp. ekonomickými. Tato publikace shrnuje a analyzuje jednotlivé přístupy s tím, že důraz je kladen na nepřehlédnutelnou roli východisek, nalézajících svůj výraz ve filosofické etice, ve filosofickém pojetí osoby. Taková východiska, která by našla jednoznačně pravdivou odpověď, by měla být pro ostatní disciplíny vodítkem. Problém, který se ovšem tradičně ve filosofii opakuje, je právě nemožnost dosáhnout shody, zda jednoznačně pravdivou odpověď lze vůbec nalézt. Publikace si tohoto problému vědoma, a proto si před sebe klade pouze určité předpoklady, ze kterých vychází, nejedná se však o pravdy absolutní.“²

Hektický rozvoj moderní lékařské vědy před nás staví stále nové a nové otázky, včetně otázek etického charakteru. Zásadní etické otázky přináší v poslední době především výzkum na lidských embryonálních kmenových buňkách. „Není proces zničení lidského embrya ekvivalentem vraždy lidské bytosti? Kdy vlastně začíná lidský život? Je embryo pouhým objektem? Nebo již můžeme mluvit o lidské osobě? Dynamický rozvoj empirického vědeckého poznání nutně proměňuje filosofický a etický diskurs. Klademe před sebe některé rovnice, které nemohou být rozřešeny bez bolestného rozhodování; podporovat výzkum na embryonálních kmenových buňkách pro možný budoucí efekt a záchranu stovek životů, ale za cenu zániku embrya (osoby, či potencionální osoby), nebo zakázat výzkum, který by mohl přinést pozitivní výsledky, protože hodnota, kterou je přetrvání embrya, spočívá v samotném právu na život? Jak tomu je, pokud by embrya byla tak jako tak zničena? Všechny tyto otázky mají kruciólní charakter a odpověď na ně je více než potřebná.“³

Vzhledem k zásadnímu významu zmíněných otázek považují autoři za nezbytné otevřít debatu o kmenových buňkách i v rámci české společnosti. „Tato publikace by měla být jakýmsi úvodem do

1 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013. 128 s. ISBN 978-80-87439-13-5

2 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 5.

3 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 5.

tématu, otevřením diskuze, návrhem možných problémů, se kterými se výzkum kmenových buněk potýká. Základní zaměření, vyplývající z erudice autorů, směřuje zejména do roviny bioetické a do roviny právní. Obě roviny, právní i bioetická, spatřují základní kritérium v uvažování o lidské důstojnosti a právu člověka na život. Východisko pro nalezení tohoto základního kritéria spočívá v zodpovězení otázky na status embrya, je-li věcí, osobou, nebo zda je objektem, který je hoděn respektu.“⁴

Publikace je rozdělena do tří částí. První část prezentuje základní informace o kmenových buňkách a výzkumu na nich, druhá část se zabývá filosofickými a etickými aspekty výzkumu kmenových buněk, třetí část pak pojednává o problémech, které tento výzkum a použití kmenových buněk přinášejí v rovině práva.

Kmenové buňky a výzkum na kmenových buňkách

„Kmenové buňky lze charakterizovat prostřednictvím jejich dualistické povahy: nejsou diferencované na nějaký určitý druh buněk a mohou se prakticky neustále obnovovat (*self-renew*) prostřednictvím symetrického buněčného dělení; diferenciací dávají vznik jednomu či více druhům buněčných populací a tak přispívají k vývoji či opravě tkání a orgánů organismu....Existuje vícero typů kmenových buněk, jež se rozlišují na základě svého původu a diferenciačního (vývojového) potenciálu následujícím způsobem: mohou být **totipotentní** (dávající vznik všem buňkám organismu, včetně extraembryonálních tkání – pouze zygota); **pluripotentní** (vznikají z nich buňky odvozené ze všech tří zárodečných vrstev (mesodermu, ektodermu a endodermu) – např. buňky pocházející ze embryoblastu embrya); **multipotentní** (mohou tvořit buněčné typy tkáně, z nichž pocházejí, např. dospělé kmenové buňky); a konečně **unipotentní** (vzniká z nich pouze jeden konkrétní typ buněk, např. gonocyty – kmenové buňky spermií či vajíček).“⁵

Kmenové buňky se dělí na **somatické (adultní) kmenové buňky** (ASC – *adult stem cells*) a **lidské embryonální kmenové buňky** (hESC, *human embryonic stem cells*).⁶ Co se týče ASC, jejich využívání v medicínské praxi nepřináší v zásadě žádné etické problémy, v případě hESC je ovšem situace výrazně odlišná.

Získávání hESC je totiž „podmíněno zničením raných embryí ... Získané buňky se pěstují v kultuře obsahující látky zamezující jejich spontánní diferenciaci. Přidáním určitých faktorů do kultur kmenových buněk se dosahuje jejich přímé diferenciace do požadovaných buněčných typů, jež by se mohly posléze využívat v rámci buněčných terapií pacientů, např. všech forem leukémie, poruch imunitního systému (imunitní deficeince), diabetu, chorob jater, kardiovaskulárních onemocnění,

4 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 6.

5 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 8.

6 Autoři dále uvádějí ještě *fetální kmenové buňky* (jedná se např. o buňky získávané z pupečnickové krve).

neurologických poruch, Alzheimerovy a Parkinsonovy choroby, poškození míchy, dokonce i pěstování orgánů *in vitro*.“⁷

Jak již bylo řečeno, získávání hESC pro výzkum je možné pouze za cenu zničení raných embryí. Tato praxe je ovšem eticky vysoce kontroverzní a vyvolává mezi experty i v rámci širší veřejnosti vážné spory. Nanejvýš aktuální se tedy stává otázka po možnosti získávání pluripotentních kmenových buněk z alternativních zdrojů. Naši autoři podávají výčet těchto zdrojů v další kapitole svého textu.⁸

V závěru první části knihy si D. Černý a A. a T. Doležalovi kladou otázku po samotném smyslu výzkumu kmenových buněk. Existují pro tento výzkum, jenž se zatím neobejde bez zásadních etických dilemat, opravdu přesvědčivé důvody? „Obecné důvody pro výzkum kmenových buněk spočívají v samotné rozšiřování lidského poznání a rozvoji biologie jako vědy. Poznatky, které mohou být vytěženy z výzkumu kmenových buněk, by v budoucnosti mohly být využity pro rozvoj medicínských technologií a potenciálně tak k záchraně lidských životů. Na základě porozumění jednotlivým funkcím kmenových buněk je možné lépe pochopit vrozené vady, neplodnost nebo přerušené těhotenství.... Dále může tento výzkum sloužit ke kultivaci specifických diferencovaných linií kmenových buněk, které mohou být využity pro farmakologické studie a toxikologické testy. Podobně mohou být kmenové buňky využity při genové terapii, její použití ovšem samo o sobě přináší další etické problémy. Jedním z nejdůležitějších aspektů je pak produkce specifických linií kmenových buněk pro terapeutické transplantace. Adultní kmenové buňky jsou využívány k léčbě po řadu let. Transplantace kostní dřeně je využívána jako efektivní technika k léčení mnoha druhů rakoviny ... Kmenové buňky mohou být použity i při nápravě poškození míchy a páteře, při léčení cukrovky, srdečních onemocnění, Parkinsonovy nemoci ... Výzkum lidských embryonálních kmenových buněk by ... zřejmě mohl napomoci vytvořit zdroje buněk pro terapii takových závažných onemocnění, jakými jsou Parkinsonova choroba, infarkt myokardu, poruchy krvetvorby nebo cukrovky. Nicméně, jak bude ukázáno v dalším oddíle, výzkum na embryonálních kmenových buňkách přináší řadu zásadních etických otázek, jejichž zodpovězení by nutně mělo samotnému výzkumu předcházet.“⁹

Etické aspekty výzkumu

Pro dobu, v níž žijeme, je krom jiného charakteristický i hektický vědecký rozvoj, jež s sebou mnohdy nese nové, dosud nepoznané morální problémy, jež se zdají být (pokud vůbec) jen obtížně řešitelné. Věda jakoby stále více odhalovala svou odvrácenou tvář. Pozitivistický optimismus minulých staletí se svou mnohdy až bezmeznou důvěrou ve veskrze pozitivní přínosy vědeckého pokroku je zhruba od poloviny dvacátého století stále více a více nahrazován skepsí a obavami z možného zneužívání vědy. Přicházejí nová etická dilemata. „Rozvoj v medicíně pak přináší nebývalou řadu nových morálních i etických otázek, které byly dosud v teorii zcela nepředpokládáné a v řadě

7 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 14.

8 Jedná se o 1. získávání pluripotentních kmenových buněk z mrtvých embryí, 2. jednobuněčnou embryonální biopsii, 3. získávání pluripotentních kmenových buněk z geneticky defektních embryí, 4. Získávání pluripotentních kmenových buněk z embryí zbývajících po *in vitro* fertilizaci, 5. získávání pluripotentních kmenových buněk z novorozenců a dospělých jedinců., 6. přenos pozměněných jader buněk.

9 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 20.

případů i nemyslitelné. Klonování, genetické testy, transplantace orgánů, výzkum na embryonálních kmenových buňkách, genetické úpravy či zdokonalování fyzických i psychických atributů člověka, umělé oplodnění, ektogeneze – to vše jako nové potenciaální biotechnologické vymoženosti staví před současné filosofy nové problematické otázky, které vyvolávají diskuze i o sporech dříve řešených či vyřešených. Je tak bezesporu možné říci, že biotechnologický rozvoj v této oblasti přinesl do etických disciplín zcela nový rozměr a náhled. Převratný vývoj proměnil i stávající struktury člověka a objevil tak pro bioetiku, a tím i pro etiku nový vědecko-filosofický diskurs.“¹⁰

Pokud chceme hodnotit určité jednání z hlediska jeho správnosti či etické kvality, pak budeme pro takové hodnocení nutně potřebovat určitá objektivní kritéria. Velký problém současnosti představují pochybnosti o tom, zda taková kritéria vskutku existují, přičemž se mnohdy může jednat o pochybnosti vpravdě zásadního charakteru, jež některé jedince vedou až k přesvědčení, že jakýkoliv pokus o nalezení takových kritérií je apriori odsouzen k nezdaru. Je pravdou, že v názorech na povahu světa, lidského bytí a morálky se filosofové různili vždy, nicméně v současnosti je, zdá se, tato názorová různorodost obzvláště silná. Pro současnou epochu je totiž příznačná silná skepse, jež mnohdy vážně zpochybňuje či přímo popírá samotnou možnost dosažení pravdy, a to především v té dimenzi skutečnosti, jež se vymyká empirickému poznání. Taková epistemická nejistota se pochopitelně dotýká i světa etického myšlení. „Je nutné poukázat na to, že celá řada etických filosofů současné doby, stejně tak, jak je tomu ve filosofii, rezignovala na definitivní a jednoznačné rozřešení původu morálních pravidel a morálky jako takové. Zatímco v 18. a 19. století bylo s jistým druhem nadsázky možné mluvit o jednotlivých etických školách, je taková úvaha v postmoderním věku neuplatnitelná, neboť co filosof, to určitá samostatná etická teorie. Přesto do jisté míry můžeme rozlišovat mezi metodickými východisky jednotlivých etických teorií, které mají klíčový vliv na samotnou podstatu a charakter moderní bioetiky.“¹¹

Autoři dále stručně představují hlavní etické teorie současnosti.¹² Následující kapitola je věnována problematice aplikované etiky, medicínské etiky a bioetiky. Autoři zde mimo jiné popisují základní principy bioetiky. „Jakkoliv vznik medicínské etiky můžeme datovat již do starověku, bioetika jako aplikovaná etika v oblasti medicíny nachází své výchozí teorie až v 70. letech 20. století... Jedním z prvních úkolů nové vědy bylo stanovit základní bioetické principy... I bioetické principy jako obecné principy k nové vědě mají proto svůj původ v 70. letech 20. století, a to jednak v oficiálním dokumentu Národní komise pro ochranu lidských subjektů (National Commission for the Protection of Human Subjects, 1978) v tzv. Belmontské zprávě (Belmont Report) a dále pak v publikaci autorů Beuchampa a Childresse „*Principles of Biomedical Ethics*“. Právě dílo Beuchampa a Childresse mělo pro zformování základních, obecně uznávaných bioetických principů základní význam. Beuchamp s Childresse rozdělují principy do čtyř kategorií: „1. *princip respektu k lidské autonomii* – tento princip zajišťuje respektování autonomního rozhodování autonomních osob. Autoři poukazují na

10 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 21.

11 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 23.

12 Jedná se o konsekvencialismus, deontologické teorie, etiku ctnosti a etiku péče.

problematiku autonomního rozhodování i problematiku autonomní osoby. Autonomní osoba jedná v souladu se svým osobním plánem... 2. *princip nonmaleficence* – princip, který má zajistit to, aby druhým nebylo ublíženo. Lze jej asociovat s prastarou maximou *Primum non nocere*. Na rozdíl od principu autonomie, který má více deontologický charakter, vychází princip nonmaleficence více z konsekvencialistických pozic ..3. *Princip beneficence* – princip, který má upřednostňovat benefity před ztrátami. I zde se vychází primárně z kalkulu užitečnosti. Proto bývají oba principy slučovány....4. *Princip spravedlnosti* – má zajistit jednak distributivní, ale i retributivní spravedlnost.“¹³ Všechny zmíněné principy je pak třeba chápat jako rovnocenné, stejně významné, nelze tedy upřednostňovat některý princip na úkor těch zbývajících. Autoři dále uvádějí další teorie, jež představují v rámci bioetiky alternativu k uvedené teorii principů.¹⁴

V další části zmíněné kapitoly se D. Černý a A. a T. Doležalovi zabývají problematikou využití etických principů při výzkumu. Výzkum v oblasti medicíny vyvolává stále nové etické otázky, které vyžadují adekvátní řešení. Lze i zde jednat v souladu s výše uvedenými principy? Pokud ano, jak tyto principy při výzkumu prakticky aplikovat? Zde je třeba předně rozlišovat dva typy výzkumu, výzkum terapeutický a neterapeutický. Mezi těmito dvěma typy existují zásadní rozdíly, takže morální otázky, které zde vyvstávají, jsou v mnoha ohledech odlišné.

„a) experimentování jako součást terapie – nejde o výzkum v pravém slova smyslu, jedná se o léčení pacienta v nouzové situaci, v níž selhaly osvědčené léčebné postupy. V tomto případě není sporu, že takové experimentování, jsou-li dodrženy právní předpoklady, nemůže být považováno za neetické...Výchozím principem je zde princip lidské autonomie a lidské důstojnosti, který se promítá do právně zajištěného informovaného souhlasu.... b) experimentování se vztahuje k získání observačních dat, např. při testování nové terapeutické metody. Tento typ výzkumu vzbuzuje řadu otázek. Obecně lze říci, že veškeré mezinárodní dokumenty směřují zejména k ochraně individuality před potenciálním nebezpečím souvisejícím se zneužitím vědeckého výzkumu.“¹⁵

V následující kapitole autoři poukazují na specifické problémy, jež s sebou přináší výzkum kmenových buněk. Mohou být i zde uplatněny zmíněné etické principy? Výzkum adultních kmenových buněk či výzkum buněk odebíraných z pupečnickové krve, pokud je příslušný odběr prováděn u jedince, který je autonomní či je alespoň schopen autonomně se vyjádřit, žádná zvláštní etická dilemata nepřináší. Zcela jinak se tomu má v případě výzkumu lidských embryonálních kmenových buněk. „Předně se nabízí otázka, zda je lidské embryo osobou, případně v jaké fázi jeho vývoje můžeme mluvit o osobě lidského druhu? U embrya nelze mluvit o autonomním rozhodování a autonomním jednání, platí tedy, že za ně mohou rozhodovat jeho zákonní zástupci. Nicméně ani v tomto případě není možné dávat souhlas s takovým zákrokem, který by vedl k újmě takové osoby....Je možné zničit lidské embryo? Jak specificky uplatňovat principy na tuto situaci, pokud není jednoznačně rozhodnuto o tom, kdo je a není lidskou bytostí? Je embryo potenciální lidskou osobou,

13 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 32–34.

14 K takovým teoriím patří např. kazuistika a narativní přístup.

15 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 39–40.

nebo aktuální lidskou osobou? Kdy se stává člověk osobou? Je nutné uplatnit princip nonmalaficience, ztělesněný v tom, že lidské osobě nemá být ublíženo?...Zdá se, že obdobně jako při neterapeutickém výzkumu se musí vycházet z absolutní přednosti k hodnotám lidské autonomie a důstojnosti před utilitaristickými principy, tj. před maximalizací užítku pro společnost. Domníváme se, že je to správné, nicméně jsou filosofičtí teoretici, kteří tuto hierarchii hodnot neuznávají.“¹⁶

Kardinální problém tedy představuje otázka po ontologickém a morálním statutu lidského embrya. Je-li embryo vskutku osobou, pak jí logicky náleží všechna základní lidská práva, především tedy právo na život. V případě že tomu tak není, není žádný důvod neprovádět embryo-destruktivní výzkum, pakliže tento výzkum může přinést společnosti objektivní prospěch. Jaké jsou hlavní argumenty odpůrců a zastánců výzkumu? „Odpůrci věří, že lidský život začíná nejčastěji v okamžiku početí, tj. v okamžiku, kdy dojde k oplození vajíčka spermií. Před početím lidský život neexistuje. Protože embryo je zničeno po tomto okamžiku, je tímto způsobem zdestruována lidská osoba, nikoliv pouze shluk buněk, které mají potencialitu stát se člověkem. Protože lidský život by měl být podle morálních standardů chráněn, domnívají se odpůrci výzkumu, že takovýto výzkum je amorální, je vraždou žijícího člena druhu *Homo sapiens*. Vzhledem k tomu, že jakýkoliv výzkum by měl probíhat tak, aby byly minimalizovány újmy subjektu výzkumu, je výzkum, kdy dochází ke zničení samotného subjektu, morálně nepřijatelný.“¹⁷ I kdyby snad embryo-destruktivní výzkum sliboval významné medicínské objevy, které by třeba zásadní měrou v budoucnu přispěly k záchraně mnohých lidských životů, nelze za žádných okolností přistoupit na utilitaristický kalkul, spočívající v představě, že údajnému blahu lidské společnosti je možné obětovat byť jediný nevinný lidský život.

„Zastánci výzkumu na embryonálních kmenových buňkách naproti tomu argumentují, že k destrukci dochází v raném stadiu, kdy ještě embryo nerozvinulo své lidské vlastnosti a nelze tak mluvit o příslušníku lidského druhu či dokonce o člověku. Považují pak za morální povinnost společnosti pokračovat ve výzkumu embryonálních kmenových buněk, neboť mohou přinést nové postupy při léčbě dosud nevléčitelných nemocí.“¹⁸ Stoupenci výzkumu tedy zásadně popírají fakt, že by se v případě lidského embrya mohlo jednat o lidskou individualitu či dokonce osobu. Jaké argumenty pro své přesvědčení uvádějí? Jedná se především o dva zásadní argumenty: „Rané embryo nemá nervovou soustavu – nemůže proto sensuálně vnímat ani cítit bolest“; přibližně do 14. dne svého vývoje se embryo může rozdělit na monozygotická dvojčata - „podle zastánců výzkumu je embryo do tohoto okamžiku pouhým shlukem buněk bez individuality.“¹⁹

Odpůrci embryo-destruktivního výzkumu rovněž poukazují na nedostatečné výsledky, které tento výzkum (na rozdíl od výzkumu adultních kmenových buněk a buněk odebíraných z pupečnickové krve)

16 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 43.

17 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 45.

18 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 46.

19 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 46.

zatím přinesl. Naproti tomu zastánci výzkumu zdůrazňují fakt, že výzkum na kmenových embryonálních buňkách v sobě obsahuje ohromný potenciál, jež by bylo zcela neprozíravé a rovněž nemorální zavrhnout. Skutečné plody, které výzkum nepochybně přinese, se ukáží až v budoucnu.

Zvláštním etickým problémem zůstává problém využívání embryonálních kmenových buněk z tzv. nadbytečných embryí, tj. embryí, která zbývají po *in vitro* fertilizaci.²⁰

Problém lidské individuality a personality

Jak již bylo vícekrát řečeno, výzkum na embryonálních kmenových buňkách představuje vážný etický problém. Jeho jádro spočívá v otázce po ontologickém a morálním statutu raného lidského embrya. Čím je toto embryo ve své nejnějnější podstatě? Jedná se o pouhý shluk buněk, jehož „hodnota“ se v zásadě nijak neliší od jakékoliv jiné lidské tkáně, nebo je lidské embryo něčím nesrovnatelně významnějším, hodnotnějším? Chceme-li tedy rozhodnout o tom, zda je embryo-destruktivní výzkum eticky oprávněný či nikoliv, musíme nejprve pravdivě zodpovědět onu kardinální otázku: je lidské embryo vskutku lidskou osobou, jež je stejně jako jakákoliv jiná lidská osoba (lidský plod, kojeneček, dospívající či dospělý jedinec) apriori obdařena základními právy? O tom, zda osobám v principu přísluší základní práva (základem je zde elementární právo na život, na tělesnou a duchovní integritu), v současné společnosti vesměs nepanuje spor. Pakliže by tedy bylo možné prokázat personální povahu raného lidského embrya, embryo-destruktivní výzkum by musel být jednoznačně a neodvolatelně odmítnut coby zcela nelegitimní, morálně odsouzeníhodná praxe.

D. Černý a A. a T. Doležalovi se v oddílu nazvaném „Individualita a personální identita“ pokouší prokázat personální charakter lidského embrya, přičemž se zde nejedná tolik o „přímé dokazování“ jako spíše o poukázání na teoretickou neudržitelnost protikladné teze. Jaký způsobem je takové dokazování vedeno?

„Pokud jsme přesvědčení, že lidská embrya skutečně představují osoby, musíme hájit přinejmenším dvě následující tvrzení: i) lidská embrya jsou individuální bytosti, individuální organismy lidského druhu; ii) kritéria identity, prostřednictvím kterých hodnotíme persistenci (přetrvávání) lidských osob v čase, nezahrnují žádná psychologická fakta. Obě dvě otázky jsou na sobě v rovině rozvíjení argumentace závislé: pokud neplatí první tvrzení, nemá smysl se zabývat ani druhým.“²¹

20 Zastánci využívání tzv. nadbytečných embryí pro výzkumné účely argumentují faktem, že tato embrya jsou tak jako tak odsouzena k zániku. Proč je tedy nevyužít pro výzkum, který může přinést společnosti mnohá dobra? Oproti tomu odpůrci výzkumu namítají, že takovýto názor představuje eticky nepřijatelný utilitarismus, který popírá základní princip (tradičně pojímané) nepodmíněné morálky, jež zapovídá obětování nevinného lidského života jakémukoliv „vyššímu dobru“.

21 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 50.

V první části zmíněného oddílu se naši autoři pokoušejí vyrovnat s námitkami proti individualitě raného embrya.²² První námitka se opírá o možnosti rozdělení raného embrya, jež vede ke vzniku jednovaječných dvojčat. „Zhruba do 14. dne od oplození se lidské embryo může rozdělit za vzniku jednovaječných dvojčat. Pokud se však může rozdělit, vyplývá z toho, že nemohlo být individuálním lidským organismem, protože rozdělením vznikají dvě nová embrya, která nelze identifikovat s původním embryem.“²³ Naši autoři se snaží prokázat, že zmíněná teze je navzdory své zdánlivé přesvědčivosti nepravdivá, neboť staví na chybné argumentaci. Odpůrci individuality raného embrya popírají lidskou individualitu „na základě faktu, že nově vzniklá embrya nejsou identifikovatelná s embryem původním, tj. na chybné analýze výrazů „identifikovatelný s“ a „individuální.“²⁴ Tito odpůrci dále podle našich autorů pracují chybně s modalitami (možnost, aktualita)²⁵. Podobně zavádějící je i další typ námitky proti individualitě embrya. Jedná se o námitku založenou na totipotenci buněk, které tvoří raný lidský organismus.

Další část textu je věnována obhajobě personální povahy raného embrya. Zdá se, že nemůže být sporu o tom, že lidské embryo představuje individuální lidský organismus. Zásadní námitky proti individualitě lidského embrya se ukazují jako zcela liché. To je jistě teoreticky velmi cenný poznatek (jedná se o první, nezbytný krok k případnému prokázání personálního charakteru lidského embrya), nicméně k odmítnutí legitimacy embryo-destruktivního výzkumu ještě zdaleka nepostačuje. Jak bylo řečeno výše, lidská práva náleží pouze osobám, nikoliv pouhým „individuálním lidským organismům“. Představuje tedy embryo osobu? Naši autoři tvrdí, že ano, či přinejmenším odmítají jako teoreticky nepřijatelné hlavní námitky proti této tezi. O jaké námitky se zde jedná?

Autoři upozorňují na fakt, že teorie, zabývající se problematikou kritérií personální identity (jedná se o teorie filosofické povahy), jsou dost abstraktní a složité. Daný problém je však bez určitého racionálního (spekulativního) nasazení neřešitelný.

Naši autoři se hlásí k antropologické teorii, jež se nazývá *animalismus*. Tato teorie zastává názor, že mezi lidskou bytostí (lidským živočichem) a lidskou osobou existuje *numerická* identita. Takovéto pojetí lidského bytí je možné charakterizovat jako pojetí ontologické. Lidská osoba je v rámci zmíněné teorie pojímána jako individuální bytost určitého druhu (*homo sapiens*). *Animalismus* staví

22 Naši autoři polemizují s názory bioetiků P. Singera a H. Kuhse.

23 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 109.

24 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 109.

25 „Možnost vzniku více individuí neimplikuje neexistenci původního individua. Samotné slovo „individuum“ pochází z latiny, kde ve filosofickém užití nese dvě důležité konotace: od jiných odlišná instance určitého druhu (*divisium ab alio*), charakteristická určitým stupněm jednoty (*indivisum in se*)“ Skutečnost, že je každé individuální jsoucno v sobě jednotné, však neznamená, že tuto jednotu nemůže někdy ztratit, přičemž ztráta této jednoty může vést i k zániku onoho jsoucna, jenž dává vzniknout jiným individuálním jsoucnům. „Individualita lidského embrya nezávisí na tom, co embryo samotné může, či na tom, co je možné s ním učinit. Pouze za předpokladu, že Singer a Kuhse zatíží význam pojmu „individuum“ metafyzickou konotací *nedělitelný (nerozdělitelný), indivisibilium* namísto *indivisum*, mohou snad dospět ke svému závěrečnému tvrzení o neindividuálním charakteru raného lidského embrya.“ s. 56.

na metafyzickém pojmu lidské přirozenosti. Každý lidský jedinec, bez ohledu na svůj věk či aktuální tělesný či psychický stav, představuje konkrétní individuum rozumové přirozenosti, díky čemuž je možné jej označit jako osobu.

Nezáleží zde přitom na tom, zda jsou elementární lidské schopnosti (vědomí sebe sama, schopnost myslet, svobodně se rozhodovat atd.) u tohoto jedince aktuálně přítomné či zda u něho existují pouze potenciálně. Pro bytí osobou je u tohoto jedince rozhodující právě jen a jen příslušnost k lidskému druhu, tj. „vlastnění“ lidské přirozenosti. „Ontologické chápání osoby je inkluzivní v následujícím smyslu: pro každé x , které spadá pod příslušný druh F (lidská bytost), platí, že x je O , jinými slovy, každá lidská bytost (každý lidský živočich) je osobou.“²⁶ Zdá se být zřejmým faktem, že animalismus nejvíce odpovídá zdravému rozumu, tedy běžnému, předfilosofickému chápání lidského bytí.

Opačnou teorii představuje tzv. funkcionalismus. Funkcionalistické pojetí osoby zavádí do lidského bytí podivný dualismus, neboť lidský živočich (lidské tělo, lidská bytost) se od lidské osoby principiálně odlišuje, není s ní tedy numericky identický. Naši autoři mluví v případě funkcionalismu o exkluzivním pojetí osoby. „Funkcionální pojetí je...exkluzivní: neplatí, že pro každé x , které spadá pod příslušný druh F (lidská bytost), platí, že x je O , neboli některá x , která jsou F , nejsou O . Příkladem lidských bytostí, jež podle některých autorů nepředstavují osoby, jsou např. lidská embrya, féty, novorozenci, lidé s vážnými kognitivními poruchami či jedinci v ireverzibilním vegetativním stavu.“²⁷

Černý a A. a T. Doležalovi zde uvádějí jednu z funkcionalistických definic lidské osoby, jejímž autorem je známý filosof P. Singer: „[Osoba je] bytost s vědomím vlastní existence a se schopností mít přání a plány ohledně budoucnosti“.... „Je poměrně evidentní, že celá řada lidských bytostí tyto definiční znaky nespĺňuje, z čehož bezprostředně vyplývají dva důsledky: nelze o nich hovořit jako o osobách, takže jim nemusíme přiznat ani práva, které bytí osobou zakládá, včetně práva na život. Zatímco některé etické důsledky této koncepce osoby přijímá naše společnost bez větších problémů – máme na mysli např. legitimnost interrupcí, embryo-destruktivního výzkumu či mozkovou definici smrti – jiné nepřestávají vzbuzovat silné emoce, třebaže představují pouze její...logické vyústění.“²⁸ Autoři zde mluví především o infanticidě, kterou mnozí z funkcionalisticky orientovaných autorů obhajují jako v určitých případech legitimní a žádoucí.

Jak již bylo řečeno, naši autoři se hlásí k animalismu. Na závěr zmíněného oddílu se pak pokoušejí prokázat jeho platnost. Důkaz staví na důkladné analýze funkcionalistické koncepce lidského bytí, jež má být posléze odhalena jako rozporná, teoreticky nepřijatelná. Autoři odkrývají bizarní, ba absurdní závěry, k nimž do důsledků domyšlený funkcionalistický dualismus vposledku vede. Dokazování působí duchaplně a přesvědčivě.

26 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 61.

27 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 61.

28 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 62.

Právní aspekty výzkumu

První oddíl třetí části textu se věnuje reflexi právních přístupů k výzkumu kmenových buněk vrůzných mezinárodních právních dokumentech²⁹ a poté v legislativě jednotlivých států. Obecně lze konstatovat, že zatímco výzkum adultních a fetálních kmenových buněk nepřináší žádné zvláštní právní problémy, využívání embryonálních kmenových buněk vyvolává již po mnoho let v právní rovině zásadní názorové střety. Kontroverznost výzkumu a využívání ESC vedla k tomu, „že se právní režim nakládání s ESC a ASC ve většině států rozdělil. Zatímco při nakládání s adultními kmenovými buňkami nebo i s kmenovými buňkami získávanými z pupečnickové krve platí „volnější“ právní režim, který je společný pro nakládání se všemi dalšími lidskými buňkami a tkáněmi, pro odběr a nakládání s ESC jsou stanovena zvláštní pravidla, která jsou předmětem zvláštních právních úprav.“³⁰

Vzhledem k tomu, že se v případě výzkumu na ESC jedná o vysoce kontroverzní praxi, existují v právních přístupech k této skutečnosti v jednotlivých zemích značné rozdíly. Autoři mluví o „heterogenitě přístupů“. „Tato heterogenita je ovlivněna historickými, společensko-kulturními, náboženskými a v neposlední řadě rovněž ekonomickými faktory. Najít proto určitou linii v přístupu k právní regulaci, která by byla charakteristická pro evropské státy nebo USA, je velmi obtížné. Proto přijetí společné právní regulace na mezinárodní či evropské úrovni vždy naráží na odpor některého(ých) ze zúčastněných států... V obecné rovině se tak dá říci, že přístupy jednotlivých států k právní regulaci odběru ESC se liší v závislosti na zodpovězení otázky, jaký je právní statut embrya. Podle odpovědi na tuto otázku lze státy zařadit do tří skupin s odlišným přístupem k přípustnosti výzkumu na ESC – státy s liberálním přístupem, státy s restriktivním přístupem a státy, jejichž přístup osciluje někde mezi předchozími přístupy.“³¹

Hlavní problém, který brání sjednocení pohledu na nejvlastnější povahu výzkumu na ESC, představuje otázka po právním statutu embrya. „Největším problémem je určení časového okamžiku, od kdy lze hovořit o „embryu“ - lze hovořit o lidském embryu od oplození vajíčka spermií nebo až po dosažení další fáze vývoje?... V obecné rovině lze rozlišit dvě názorové skupiny, z nichž první má za to, že lidské embryo vzniká od oplodnění, zatímco druhá zastává názor, že k tomuto vzniku dochází až po uhníždění oplodněného vajíčka v děložní sliznici.“³²

29 „Hlavní dokumenty, které je...třeba zmínit, jsou „Všeobecná deklarace o lidském genomu a lidských právech“, která byla jednomyslně přijata Generální konferencí UNESCO na jejím 29. zasedání 11. listopadu 1997, a dále „Deklarace Spojených národů o lidském klonování“, která byla přijata 8. března 2005 Valným shromážděním OSN.“ s. 81. V rámci Evropy („Rada Evropy“) se pak jedná o „Úmluvu o lidských právech a základních svobodách“ z roku 1950 a o „Úmluvu o lidských právech a medicíně“ z roku 1997.

30 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 76.

31 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 76.

32 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 77.

Ještě důležitější než otázka po časovém vzniku embrya se ukazuje být otázka po jeho „podstatě“. Čím je tedy lidské embryo? Je plnoprávným lidským jedincem či nikoliv? „Názory na přiznání určitého morálního a právního statusu embryu a následně i určité právní ochrany se dají rozdělit do dvou skupin: lidská embrya nejsou považována za lidské bytosti, a proto nepodléhají (stejně) ochraně; lidská embrya jsou považována za lidské bytosti a proto podléhají stejné ochraně jako lidské bytosti.“³³

Následující kapitola je věnována zhodnocení právní ochrany embrya a právních aspektů výzkumu na ESC v mezinárodním právu a posléze i v legislativách jednotlivých států. Obecně lze konstatovat, že mezinárodní právo ani právo Evropské unie problematiku výzkumu na ESC nikterak jednoznačně neřeší (příslušné texty, upravující tuto problematiku, jsou značně vágní a nic konkrétního a závazného nestanovují). Z toho důvodu je regulace výzkumu na ESC ponechána vnitrostátním právním řádům jednotlivých států. Jak již bylo řečeno výše, přístup k výzkumu na ESC závisí v jednotlivých státech na specifických faktorech. Jedná se zejména o kulturní (historickou a náboženskou) tradici té které země. Státy lze potom rozdělit do tří odlišných skupin.

„Asi nejmenší počet států zastává liberální přístup k výzkumu na ESC a otázkám získávání embryí pro potřeby výzkumu na ESC. I zde nejde o úplný liberalismus, ale spíše o nejméně regulatorní přístup k výzkumu na ESC ... Pro tyto je pak typické, že umožňují vytváření lidských embryí pro výzkumné účely (např. Velká Británie, Belgie, Izrael, Japonsko).“³⁴

Do druhé skupiny patří státy, které výzkum na ESC sice povolují, nicméně jej výrazně regulují přísnými pravidly. „Nejvýraznější odlišností od liberálního přístupu je skutečnost, že právní řády neumožňují vytváření lidských embryí pro výzkumné účely, ale omezují získávání ESC pouze na přebytečná embrya vzniklá při asistované reprodukci. Tento přístup volí většina států (např. ČR, Dánsko, Finsko, Francie, Holandsko nebo Švédsko).“³⁵

Poslední typ přístupu k výzkumu na embryonálních kmenových buňkách představuje tzv. restriktivní přístup. Tento přístup bývá zdůvodňován širším pojmáním lidské bytosti, které vyžaduje zajištění právní ochrany lidskému plodu i embryu. „Vzhledem k tomu, že výzkumu na ESC předchází zničení embrya, ze kterého jsou ESC získány, je takovýto přístup pro společnost nepřijatelný, neboť jeho podmínkou je zničení potenciálního lidského života (lidské bytosti). Tento přístup pak ponechává stranou možné vědecké přínosy výzkumu na ESC a plně respektuje negativní společenské a politické vnímání výzkumu na ESC, resp. zničení embrya.“³⁶ V rámci restriktivního přístupu pak existují dva odlišné směry. První z nich je názorově konzistentní a zakazuje v zásadě jakékoliv typy výzkumu embryí a na ESC. Mezi státy, jež uplatňují tento přístup, patří např. Slovensko, Polsko, Rakousko či

33 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 78.

34 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 89.

35 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 89.

36 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 90.

Itálie. Druhý směr, který se uplatnil v Německu, je názorově méně konzistentní. Německá legislativa sice odmítá povolit výzkum na ESC, získaných z embryí vzniklých na území Německa, zároveň však za určitých podmínek povoluje výzkum na ESC, jež jsou do Německa dovezeny. „Tento přístup ovšem vyvolává jisté pochybnosti, neboť důvodem zákazu použití ESC pocházejících z Německa je nutnost chránit lidskou důstojnost a právo na život, ovšem v případě dovezených ESC je tento lidsko-právní rozměr problému ponechán zcela stranou.“³⁷

V další kapitole naši autoři popisují legislativní režim, týkající se získávání ESC a výzkumu na nich v České republice. Lze konstatovat, že Česká republika patří mezi státy, které uplatňují tzv. střední cestu. Zákon o výzkumu na ESC, který byl přijat v roce 2006, pak mj. stanovuje, „že výzkum na lidských embryonálních kmenových buňkách lze provádět pouze: a) na dovezených liniích, pokud byly získány z lidských embryí způsobem, který neodporuje právním předpisům České republiky a země původu, jejich dovoz byl povolen ministerstvem a jediným důvodem dovozu do České republiky je jejich využití pro výzkumné účely podle tohoto zákona, nebo b) na liniích získaných z nadbytečných lidských embryí u poskytovatelů zdravotních služeb v České republice, ve kterých se provádí asistovaná reprodukce podle zvláštního právního předpisu... Výzkum na ESC je možno provádět pouze na základě povolení, které vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, a to pouze za splnění určitých podmínek.. Povolení k výzkumu může být uděleno pouze, je-li doloženo že a) výzkum slouží k získávání zásadních vědeckých poznatků nebo k rozšíření lékařských poznatků při vývoji diagnostických, preventivních nebo terapeutických postupů, které lze aplikovat na člověka, b) podle současných poznatků vědy a techniky řeší výzkum otázky, které nelze řešit pouze na in vitro modelech se zvířecími buňkami nebo při pokusech na zvířatech, c) předpokládaného vědeckého přínosu nelze dosáhnout žádným jiným způsobem, d) je zaručena odborná úroveň výzkumu, zejména odbornou publikační činností, patenty nebo přihláškami patentů a výročními zprávami, e) výzkumný projekt je eticky přijatelný a jsou splněny další požadavky stanové“³⁸ zákonem.

Další zásadní podmínku dovolenosti výzkumu představuje dodržení stanoveného stáří embrya. K výzkumu lze použít jen taková nadbytečná embrya, která nejsou starší než sedm dní.

Závěrečná kapitola třetí části publikace se věnuje problematice klonování a patentovatelnosti výsledků výzkumu na ESC. Zajímavé je hodnocení přípustnosti či nepřípustnosti praxe klonování. „Zásadní etické a právní problémy představuje reprodukční klonování, kdy cílem tohoto procesu je vytvořit geneticky shodného jedince. Bez námitek ovšem nezůstává ani klonování terapeutické, jehož cílem je vytvořit ESC pro účely léčby nemoci (terapie). Ačkoliv cíle těchto dvou druhů klonování jsou zcela odlišné, první fáze je stejná, tj. je nutno vytvořit klonované embryo. Při terapeutickém

37 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 90.

38 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 95- 96.

klonování je pak vývoj embrya v určité fázi zastaven a ESC jsou využity k výzkumným nebo léčebným účelům.“³⁹

Zatímco v případě reprodukčního klonování se všechny státy shodují, neboť zde nikdo nezpochybňuje fakt, že vytváření geneticky shodných lidských jedinců není přípustné, v případě terapeutického klonování taková shoda mezi státy neexistuje. Základní etický problém u terapeutického klonování představuje fakt, že v určitém okamžiku zastavíme vývoj embrya, čímž zrušíme možnost jeho dalšího vývoje. Námitky proti terapeutickému klonování jsou dvojího typu: První typ námitek vychází z možnosti (potenciality) lidského embrya vyvinout se v plnohodnotného lidského jedince – tato možnost je však zastavením vývoje embrya zrušena. Druhý typ námitek vychází z přesvědčení, že embryo je i ve svém nejranějším stavu plnohodnotnou lidskou bytostí. Mezinárodní právní dokumenty sice zakazují reproduktivní klonování, u terapeutického klonování je však situace nejasná, neboť zde záleží na příslušné interpretaci daného textu.

Závěr

V samotném závěru svého textu (který jinak představuje především stručný a zároveň hutný souhrn obsahu publikace) autoři poukazují na dva možné metodologické přístupy k výzkumu na ESC. Vyjděme zde z prostého faktu, že o skutečnosti, zda je lidské embryo lidským jedincem či přímo lidskou osobou, nepanuje v odborných kruzích ani v rámci veřejnosti shoda. Jak máme v takové situaci postupovat? Je morálně správné zvolit výzkum na ESC či nikoliv? Autoři představují dva odlišné přístupy k tomuto problému.

„Prvním přístupem je přístup tutoristický (tj. upřednostňující princip jistoty), který se snaží minimalizovat rizika. V pochybnostech volí z různých alternativ takové řešení, ve kterém jsou nebezpečná rizika odstraněna a minimalizována a jsou zachována konkrétní práva. Pokud tedy není jednoznačně prokázáno, zda embryo má či nemá status lidské bytosti, případně by mu měl být tento status přiznán, pak by se mělo při výzkumu postupovat tak, jako by tento status mělo. Zastánci této teorie nemusí zastávat zcela jednoznačné stanovisko o tom, že embryo je lidskou bytostí, nicméně vzhledem k možnosti toho, že argumentace ve prospěch lidské bytosti je správná, preventivně předcházejí škodám, které by nerespektování práv embrya mohlo přinést.“⁴⁰ Není-li si tedy člověk jistý, neměl by volit takové jednání, jež se později možná ukáže jako morálně špatné.

Opačný přístup představuje teorie, „která naopak přihlíží k tomu, že rizika by měla být podstoupena, pokud přispívají k obohacujícím výsledkům (probabilismus). Podle nich je restriktivní či až prohibiční přístup ospravedlnitelný jen tehdy, pokud je zřejmé, že následky mohou být v rozporu s morálkou. Vědecký výzkum je totiž natolik ospravedlnitelným morálním dobrem vedoucím k

39 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 99.

40 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 107.

užitečným výsledkům, že není možné tento výzkum omezovat jen na základě určité míry pravděpodobnosti toho, že je morálně nesprávný. Mluví se také o „principu naděje“ (hopeful principle) a teorii „automatického eskalátoru“.⁴¹ „Princip naděje“ předpokládá, že výzkumy na ESC, i když zde není úplně zjevné, zda při této praxi nejsou ničeny lidské životy, mohou vést k objevení nových typů léčby, které budou v budoucnu představovat ohromný benefit pro lidstvo. Hlavní problém této teorie spatřují autoři ve skutečnosti, že stoupenci „probabilismu“, neberou v potaz fakt, že k objevení nových léčebných metod mohou vést i jiné, eticky méně kontroverzní cesty.

Dá se předvídat, který z obou přístupů se v budoucnu spíše prosadí? Zdá se, že nikoli. O tom, jaké názory v budoucnu převládnu a jakým způsobem budou řešena ona základní morální dilemata, jež výzkum na ESC vyvolává, nelze nyní nic vědět. Nejistota pochopitelně panuje i „ohledně budoucího politického a právního vývoje. V současné době totiž existuje řada ekonomických a společenských tlaků (např. náboženských), které debatu ovlivňují. Absolutní společenský konsensus je nereálný a do hry vstupuje řada nových prvků, které s běžným pojetím morálního přístupu nemají žádnou spojitost. Proto se právní statut embrya nemusí shodovat s jeho statutem morálním.“⁴²

Jedna skutečnost se však zdá být jako absolutně jistá. Každé nové praxi, jež má být legalizována, by měla předcházet široká a nanejvýš důkladná diskuze, která problémy s touto praxí spojené reflektuje ze všech možných úhlů pohledu. Ideálem by zde pak pochopitelně bylo, aby závěry, k nimž taková diskuze dospívá, byly co nejobjektivnější, co nejméně poplatné partikulárním zájmům.

V závěru svého textu autoři poukazují na fakt, že v České republice dosud žádná relevantní diskuze na téma výzkumu na ESC neproběhla. Publikace *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu* se tak v našem prostředí stává jakousi „prologomenou“, jejímž hlavním záměrem je představit základní body problematiky výzkumu kmenových buněk, jež by se měly stát „odrazištěm“ pro další diskuze na toto téma.

Nakonec bych rád konstatoval, že knihu D. Černého a A. a T. Doležalových považuji za velmi zdařilý a hodnotný text, o jehož objektivním přínosu nelze pochybovat.

41 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 107- 108.

42 DOLEŽAL, Adam – ČERNÝ, David – DOLEŽAL, Tomáš. *Kmenové buňky – etické a právní aspekty výzkumu*. s. 112.